

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۰۰۷۶۶۶۵۳۵۶
۱۰۸۱۵۵۳۱۰۸

۱۰۱۶۴۷

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد گروه برنامه ریزی رفاه اجتماعی

عنوان:

بررسی روند تغییرات شاخص توسعه انسانی در استان تهران از ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵

استاد راهنما: دکتر حسین راغفر

استاد مشاور: دکتر محمد شیخی

دانشجو: زهرا مرادی

۱۳۸۸ / ۲ / ۵

اسفند ۱۳۸۷

اداره اطلاعات اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

ب

۱۱۱۲۲۶

تقدیم به

پدر و مادر و همسر مهربانم به پاس همراهی صمیمانه اشان

چکیده

در عصر حاضر که شاهد توسعه روزافزون جوامع هستیم، آگاهی از وضعیت توسعه کشور و استانهای آن جهت برنامه ریزی های داخلی و حضور در عرصه رقابت جهانی ضروری به نظر می رسد.

بدین منظور در این پژوهش به بررسی وضعیت توسعه انسانی استان تهران از طریق محاسبه شاخص توسعه انسانی (HDI) طی دوره های زمانی ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵ پرداخته ایم و شاخص توسعه انسانی استان تهران و ایران را مقایسه کردیم. برای محاسبه این شاخص ما از داده های مرکز آمار ایران - برآوردهای محقق از این داده ها- و روش تحلیل داده های ثانویه استفاده کردیم.

محاسبات نشان داده است که وضعیت توسعه انسانی استان تهران و کشور در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۶۳ بهبود یافته. اگرچه توسعه انسانی استان ارتقاء یافته اما این بهبود با نوساناتی همراه بوده است.

مهمترین عامل افزایش HDI استان تهران بهبود شاخص درآمد (تولید ناخالص داخلی) و برای کشور بهبود وضعیت تحصیلی افراد است.

انجام این پژوهش بدون همکاری و همدلی اساتید و دوستان بزرگوار میسر نبوده که نکات قوتی اگر در این رساله دیده شود حاصل همان همکاری هاست و نقاط ضعف آن همگی متوجه نگارنده است. بر خود لازم می دانم از راهنمایی های صمیمانه اساتید بزرگوار جناب دکتر راغفر و دکتر شیخی که راهنمایی و مشاوره این رساله را پذیرفته و نکات راهگشایی را گوشزد فرمودند سپاسگزاری نمایم و از جناب دکتر هزار جریبی که داوری این رساله را بر عهده گرفتند نیز کمال تشکر را دارم.

از جناب دکتر ماهر و آقای آرابی که مرا در جمع آوری داده ها و آمار مورد نیاز یاری کردند، تشکر و قدردانی می نمایم.

در پایان از مساعدت های فکری و حمایت های همسرم که همیشه همراه بودند و لحظه ای فروگذار نکردند سپاسگزارم.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- طرح مسأله
۴	۳-۱- اهداف تحقیق
۴	۴-۱- ضرورت و اهمیت موضوع
۴	۵-۱- روش تحقیق
۵	۱-۵-۱- جامعه آماری
۵	۲-۵-۱- روش جمع آوری اطلاعات
۶	۳-۵-۱- فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات
۶	۶-۱- چارچوب پژوهش حاضر

فصل دوم: مروری بر تحقیقات انجام شده

۸	۱-۲- پیشینه تحقیق
۸	۱-۱-۱- تحقیقات انجام شده در خارج کشور
۸	۱-۱-۲- سازمان ها
۱۰	۲-۱-۱-۲- اشخاص
۱۰	۲-۱-۲- تحقیقات انجام شده در داخل کشور
۱۰	۱-۲-۱-۲- سازمان ها
۱۴	۲-۲-۱-۲- اشخاص

فصل سوم: مبانی نظری

۱۷	۱-۳- بخش ۱) مروری بر تحولات راهبردهای توسعه
۱۷	۱-۱-۳- مفهوم شناسی توسعه
۱۸	۲-۱-۳- راهبردهای توسعه
۱۸	۳-۱-۳- توسعه به مثابه یک دگرگونی اجتماعی
۱۹	۴-۱-۳- روند تحول راهبردهای توسعه

۲۲ ۵-۱-۳- نیاز برای یک راهبرد جدید توسعه
۲۲ ۶-۱-۳- نقدی بر مفاهیم قبلی
۲۴ ۷-۱-۳- اصول راهبرد جدید توسعه
۲۵ ۱-۷-۱-۳- الف) اولویتها
۲۶ ۲-۷-۱-۳- ب) هماهنگی
۲۸ ۳-۷-۱-۳- ج) پدید آورنده اجماع
۲۸ ۸-۱-۳- مؤلفه های یک راهبرد جدید توسعه
۲۹ ۱-۸-۱-۳- توسعه بخش خصوصی
۲۹ ۲-۸-۱-۳- توسعه بخش عمومی
۳۰ ۳-۸-۱-۳- توسعه اجتماع محلی
۳۰ ۴-۸-۱-۳- توسعه خانواده
۳۰ ۵-۸-۱-۳- توسعه فردی
۳۱ ۲-۳- بخش ۲) مروری بر مبانی نظری شاخص های توسعه انسانی
۳۱ ۱-۲-۳- مفهوم توسعه انسانی
۳۲ ۲-۲-۳- عامل انسان در برنامه ریزی توسعه
۳۶ ۳-۲-۳- دلایل مؤثر بر ضعف توسعه انسانی
۳۷ ۴-۲-۳- نظریات مرتبط یا مربوط به توسعه انسانی
۳۸ ۱-۴-۲-۳- نظریات توسعه اجتماعی-اقتصادی
۳۸ ۲-۴-۲-۳- نظریات توسعه فرهنگی
۳۹ ۳-۴-۲-۳- نظریات مردم سالاری و توسعه انسانی
۴۰ ۵-۲-۳- رویکردهای توسعه
۴۵ ۳-۳- بخش ۳) چارچوب نظری
۴۵ ۱-۳-۳- رویکرد قابلیت
۴۶ ۲-۳-۳- مطلوبیت گرایی
۴۷ ۲-۳-۳- پایه های مفهومی رویکرد قابلیت ها
۴۹ ۴-۳-۳- نقاط ضعف رویکرد قابلیت
۵۰ ۴-۳-۳- رشد اقتصادی و قابلیتها

- ۵۱ ۳-۲-۵- آزادی و توسعه
- ۵۲ ۳-۲-۶- نقش آموزش و بهداشت در آزادی ها
- ۵۳ ۳-۲-۷- برابری جنسیتی و رویکرد توسعه انسانی
- ۵۴ ۳-۲-۸- دولت، مردم و توسعه
- ۵۷ ۳-۲-۹- جمع بندی مباحث نظری

فصل چهارم: معرفی شاخص های توسعه انسانی

- ۶۴ ۴-۱- شاخص توسعه انسانی
- ۶۶ ۴-۲- اجزای شاخص توسعه انسانی
- ۶۶ ۴-۲-۱- شاخص درآمد سرانه
- ۶۸ ۴-۲-۲- شاخص تحصیلات
- ۶۹ ۴-۲-۲-۱- نرخ باسوادی بزرگسالان
- ۶۹ ۴-۲-۲-۲- نسبت ثبت نام خام
- ۷۰ ۴-۲-۳- شاخص امید به زندگی
- ۷۰ ۴-۳- ارتباط میان سه شاخص توسعه انسانی

فصل پنجم: اندازه گیری شاخص توسعه انسانی

- ۷۵ ۵-۱- بخش ۱) پردازش داده ها
- ۷۵ ۵-۱-۱- جمعیت
- ۷۵ ۵-۱-۲- تولید ناخالص داخلی
- ۷۶ ۵-۱-۳- نرخ ثبت نام در کلیه مقاطع
- ۷۷ ۵-۱-۴- نرخ باسوادی بزرگسالان
- ۷۷ ۵-۱-۵- امید به زندگی
- ۷۸ ۵-۲- بخش ۲) محاسبه شاخص ها
- ۷۸ ۵-۲-۱- محاسبه شاخص تولید ناخالص داخلی استان
- ۸۰ ۵-۲-۲- محاسبه شاخص تحصیلات

- ۸۱ ۱-۲-۲-۵- نرخ رشد شاخص تحصیلات و ابعاد آن
- ۸۳ ۳-۲-۵- محاسبه شاخص امید به زندگی
- ۸۴ ۴-۲-۵- محاسبه شاخص توسعه انسانی استان
- ۸۶ ۱-۴-۲-۵- شاخص توسعه انسانی استان و ابعاد آن
- ۹۰ ۲-۴-۲-۵- رتبه بندی شاخص توسعه انسانی استان
- ۹۱ ۵-۲-۵- شاخص توسعه انسانی ایران و ابعاد آن
- ۹۴ ۱-۵-۲-۵- رتبه بندی شاخص توسعه انسانی کشور
- ۹۵ ۶-۲-۵- مقایسه توسعه انسانی کشور و استان تهران

فصل ششم: تحلیل نتایج و آرایه توصیه های سیاستی

- ۹۸ ۱-۶- الف) تحلیل نتایج
- ۱۰۶ ۱-۱-۶- چالش های موجود توسعه انسانی
- ۱۰۷ ۲-۱-۶- ضعف شاخص توسعه انسانی
- ۱۰۷ ۲-۶- ب) توصیه های سیاستی
- ۱۰۷ ۱-۲-۶- قابلیت ها
- ۱۰۸ ۲-۲-۶- تنگناها
- ۱۰۸ ۳-۲-۶- توصیه های سیاستی
- ۱۱۲ ۳-۶- واژه شناسی
- ۱۱۴ ۴-۶- منابع و مآخذ

فهرست جداول

فصل ۱

- ۱-۲ مقادیر HDI ایران در رتبه بندی جهانی ۹
- ۲-۲ روند اجزای شاخص توسعه انسانی در ایران در دوره ۱۳۷۰-۱۳۸۵ ۱۲
- ۳-۲ شاخص توسعه انسانی در استان های کشور در سال ۱۳۸۴ ۱۴

فصل ۳

- ۱-۳ ابعاد رویکرد نیازهای اساس، نتولیرالیسم و توسعه انسانی ۴۲

فصل ۴

- ۱-۴ مقادیر حداکثر و حداقل برای محاسبه شاخص توسعه انسانی ۶۵

فصل ۵

- ۱-۵ شاخص تولید ناخالص داخلی استان تهران ۷۹
- ۲-۵ شاخص تحصیلات استان تهران و ابعاد آن ۸۰
- ۳-۵ نرخ رشد سالانه شاخص تحصیلات استان و ابعادش (به درصد) ۸۱
- ۴-۵ شاخص امید به زندگی استان و نرخ رشد سالانه آن ۸۳
- ۵-۵ شاخص توسعه انسانی استان و نرخ رشد آن ۸۵
- ۶-۵ شاخص HDI و ابعاد آن در استان تهران (۶۳-۸۵) ۸۶
- ۷-۵ رتبه بندی شاخص توسعه انسانی و ابعادش در سطح استان ۹۰
- ۸-۵ شاخص HDI ایران و ابعادش ۹۱
- ۹-۵ نرخ رشد شاخص HDI ایران و ابعادش ۹۱
- ۱۰-۵ رتبه بندی شاخص HDI ایران ۹۴

فهرست شکل ها

فصل ۳

۳-۱ مدل نظری پیشنهاد محقق ۶۲

فصل ۴

۴-۱ نمودار شاخص توسعه انسانی و برخی از متغیرهای اقتصادی ۷۲

فصل ۵

۵-۱ نمودار شاخص تولید ناخالص داخلی استان تهران و نرخ رشد آن ۷۹

۵-۲ نمودار شاخص تحصیلات استان تهران و ابعاد آن ۸۱

۵-۳ نمودار نرخ رشد سالانه شاخص تحصیلات و ابعادش (به درصد) ۸۲

۵-۴ نمودار شاخص امید به زندگی استان و نرخ رشد سالانه آن ۸۴

۵-۵ نمودار شاخص توسعه انسانی استان و نرخ رشد آن ۸۵

۵-۶ نمودار شاخص HDI و ابعاد آن در استان تهران (۶۳-۸۵) ۸۷

۵-۷ نمودار نرخ رشد شاخص HDI و ابعاد آن در استان تهران (۶۳-۸۵) ۸۷

۵-۸ نمودار سهم ابعاد شاخص توسعه انسانی در توسعه انسانی استان ۸۹

۵-۹ نمودار شاخص HDI ایران و ابعادش ۹۲

۵-۱۰ نرخ رشد شاخص HDI ایران و ابعادش ۹۲

۵-۱۱ نمودار سهم ابعاد شاخص توسعه انسانی در توسعه انسانی کشور ۹۴

۵-۱۲ نمودار شاخص توسعه انسانی استان تهران و ایران ۹۵

فهرست علائم و اختصارات (فرمولها)

فصل ۴

- ۶۴ فرمول محاسبه ابعاد شاخص توسعه انسانی ۱-۴
- ۶۸ فرمول محاسبه شاخص تولید ناخالص داخلی ۲-۴
- ۶۹ فرمول محاسبه شاخص باسوادی بزرگسالان ۳-۴
- ۶۹ فرمول محاسبه شاخص نسبت خام ثبت نام ۴-۴
- ۶۹ فرمول محاسبه شاخص تحصیلات ۵-۴
- ۷۰ فرمول محاسبه شاخص امید به زندگی ۶-۴

فصل ۱

کلیات تحقیق

تا قبل از دهه ۱۹۷۰ درآمد سرانه هر کشور به عنوان مبنای سنجش میزان توسعه یافتگی کشورها در نظر گرفته می شد. اگرچه رشد درآمد سرانه برای دستیابی به برخی از اهداف لازم است اما نمی تواند بسیاری از جوانب مهم زندگی بشری را دربرگیرد. بدین منظور محققین برای رفع این مشکل، شاخصی به نام شاخص توسعه انسانی (HDI)^۱ را به عنوان مقیاس اندازه گیری توسعه معرفی کردند. اساس معرفی این شاخص براین مفهوم استوار است که لازمه پیشرفت جوامع برای رسیدن به رفاه اقتصادی، پرورش و بسط استعدادها و ظرفیت های انسانی است. در این دیدگاه شاخص توسعه انسانی درصدد اندازه گیری سه ظرفیت اساسی «کسب دانش»، «دسترسی به امکانات مادی لازم برای زندگی» و «برخورداری از عمر طولانی توأم با سلامتی» است.

با توجه به این که آگاهی از وضعیت و موقعیت توسعه کشور جهت پیمودن صحیح مسیر توسعه ضروری است، بدین منظور در این پژوهش سعی شده است تا وضعیت توسعه انسانی استان تهران مورد بررسی قرارگیرد و براین اساس ابتدا به بررسی مفهوم توسعه انسانی و روش اندازه گیری شاخص توسعه انسانی می پردازیم، سپس روند توسعه انسانی استان تهران را مورد بررسی قرار می دهیم. در بخش بعد شاخص توسعه انسانی (HDI) استان را برای سالهای ۸۵، ۸۴، ۷۹، ۷۴، ۶۸، ۶۳ (که تا کنون در هیچ مطالعه ای محاسبه نشده) محاسبه می کنیم تا بتوانیم تصویر توسعه انسانی و نابرابری آن و همچنین روند آن را با جزئیات بیشتر بررسی کنیم.

۱-۲- طرح مسأله

توسعه از بعد جامعه شناختی آن برحسب دلالت های آن در آثار جامعه شناسی چند دهه اخیر فرایندی است که به کاهش فقر، افزایش رفاه، ایجاد اشتغال و افزایش یکپارچگی اجتماعی دلالت دارد. این فرایند همچنین با عدالت اجتماعی، برابری همه مردم درمقابل قانون، گسترش آموزش و پرورش نیز ارتباطی پیوسته دارد.

این چشم انداز آرمانی که مشخصه رویکرد جامعه شناختی به توسعه است، ریشه های تاریخی کهنی در بسیاری از فرهنگ ها و ادیان جهان دارد. پس از ظهور جامعه شناسی به عنوان یک علم، نظریه پردازی درباره این اهداف آرمانی مرتبط با توسعه اجتماعی درچارچوب بحث دگرگونیهای اجتماعی

^۱Human Development Index

همواره یکی از مهمترین مشغله های اندیشه ای اغلب جامعه شناسان بوده است. با این حال باید اشاره کنیم که رویکرد جامعه شناسی به توسعه اجتماعی در چند دهه اخیر و خاصه به دنبال وضع عبارت توسعه انسانی^۱ از اواسط دهه ۱۹۸۰ شفافیت مفهومی قابل توجهی یافته است. «توسعه انسانی فرایندی در جهت افزایش انتخاب های مردم تعریف شده است» (گزارش توسعه انسانی ۲۰۰۳).

این انتخاب ها دراصل می توانند پایان ناپذیر باشند و در طی زمان نیز ظرفیت های انسانی تغییر می کنند. با این حال همواره سه عامل ضروری برای یک زندگی سالم مطرح است: طول عمر، امکان کسب دانش و دسترسی به منابع برای یک زندگی آسوده.

البته توسعه انسانی به این سه عامل یا انتخاب محدود نشده است و انتخاب های دیگری نیز مطرح است که اغلب واجد ارزش های زیادی برای یک زندگی متوازن هستند و آن حداقل معینی از آزادی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در جهت نیل به فرصت های خلاقیت، مولد بودن، برخورداری از حداقل های حقوق انسانی برای حفظ کرامت، عزت نفس است.

کیفیت زندگی مفهوم کلیدی توسعه انسانی است و این چیزی است که تقریباً در تمام رویکردهای دیگر به توسعه انسانی نادیده گرفته شده است، حتی در انسانگراییانه ترین رویکردها به توسعه اجتماعی - در دوره ماقبل توسعه انسانی - نیز این نارسایی را به صورت بی توجهی به امکان انتخاب های انسانی می توان مشاهده کرد. مثلاً در رویکردهای رفاه، انسان ها به عنوان موجودات منتفع از رفاه در نظر گرفته می شوند نه به عنوان عوامل تغییر در فرایند توسعه و یا در رویکرد نیازهای اساسی، بیشتر بر تهیه مواد اولیه کالاها و خدمات برای گروههای محروم مردم تاکید شده است تا انتخاب های انسانی در تمام بخش ها. درحالیکه در رویکرد توسعه انسانی که شفاف ترین رویکرد به مفهوم توسعه اجتماعی است، کیفیت زندگی را بر مبنای کاهش فقر، گسترش دسترسی به تحصیلات رفاهی و زیربنایی، افزایش اشتغال، گسترش آموزش و پرورش، افزایش عدالت اجتماعی، گسترش حقوق اقلیت ها و افزایش یکپارچگی اجتماعی در کل جامعه تعریف می کند.

توسعه انسانی همچنین شامل عناصری است که مسایل تعیین کننده ای را در مورد جنسیت و توسعه دربرمی گیرد. در این رویکرد فرض بر این است که توسعه بدون برابری جنسی ناممکن است و هرگاه در جامعه ای زنان از فرایند توسعه کنار گذاشته شوند، نمی توان آن جامعه را به لحاظ ابعاد انسانی توسعه یافته ارزیابی کرد.

اگرچه شاخص توسعه انسانی کمی شده ترین مقیاس برای سنجش تطبیقی درجه توسعه یافتگی اجتماعی را به دست می دهد ولی هنوز شاخص دقیق و تمام عیاری شناخته نمی شود. با این حال برای

^۱Human Development

ارائه تصویری از توسعه اجتماعی استفاده از این شاخص و نماگرهای خاص اجتماعی و جامعه شناختی آن مفید به نظر می رسد لذا در این تحقیق در پی آن خواهیم بود که تصویری کلی و جامع از شاخص توسعه انسانی در استان تهران از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵ را به دست آوریم و روند تغییرات آن را شناسایی کرده و عوامل موثر (از بین سه نماگر) در افزایش یا کاهش کیفیت زندگی شهروندان تهرانی را مشخص سازیم.

۱-۳- اهداف تحقیق

الف : هدف اصلی:

هدف اصلی تحقیق محاسبه و بررسی روند تحولات توسعه انسانی در استان تهران برای بعضی از سالهای منتخب طی دوره زمانی ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵ است.

ب : اهداف فرعی:

- تعیین میزان نابرابری شاخص توسعه انسانی در استان تهران در دوره های مذکور
- ارائه نمودار سطح بندی استان تهران در دوره های مختلف براساس شاخص توسعه انسانی

۱-۴- ضرورت و اهمیت موضوع

با توجه به اینکه شاخص توسعه انسانی، سنجه ای مناسب و مورد قبول برای مقایسه دستیابی به اهداف توسعه اجتماعی شناخته شده است؛ لذا لازم است برنامه های توسعه ای اجتماع محور و انسان محور در طی مراحل طراحی و اجراء با در نظر داشتن عوامل اصلی این شاخص انجام شوند. همچنین میزان نابرابری این شاخص در مناطق مختلف نیز از اهمیت بالایی در سیاست گذاری ها و تصمیم گیریهای توسعه ای و اولویت بخشی به مناطق نیازمند برخوردار است، لذا موضوع آگاهی از وضعیت کنونی و روند تغییرات این شاخص ضرورت و اهمیت پژوهش در این حوزه را آشکار می سازد.

۱-۵- روش تحقیق

پژوهش و مطالعات واقعیت های اجتماعی را میتوان به دو روش پایه ای انجام داد :

- ۱- می توان به تحلیل سند هایی پرداخت که اثرات پدیده های اجتماعی را در طول زمان منعکس می سازند مانند اسناد نوشته ، فیلم ها ، عکس و غیره؛
- ۲- می توان با بررسی ها ، مصاحبه ها و پرسشنامه ها یا مشاهده مستقیم به بررسی واقعیت اجتماعی پرداخت.

روش مورد استفاده در این پژوهش روش اسنادی و تحلیل داده های ثانویه است. این روش جزو روش های غیر مزاحم و غیر واکنشی به شمار می آید به این دلیل که در هنگام استفاده از سایر روش ها، مشکل اساسی جمع آوری داده ها است ولی در کاربرد روش اسنادی، اطلاعات مورد نیاز برای بررسی، موجود می باشند و محقق تنها به تجزیه و تحلیل آنها می پردازد (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۶۴).

اسناد و مدارک نیز انواع متعددی دارند:

اسناد و مدارک مربوط به افراد، سازمانها و یا جوامع، مدارک رسمی و غیر رسمی، اطلاعات کیفی، اطلاعات کمی و غیره.

در این پژوهش اطلاعات منابع رسمی شامل منابع آماری، گزارش های تحقیقی منتشر شده از سوی سازمانها و یا محققین کشور، نشریات و کتب منتشر شده از سوی سازمانهای بین المللی بویژه برنامه عمران ملل متحد (UNDP)^۱ از جمله مهم ترین اسنادی هستند که در این بررسی مورد استفاده قرار گرفته است.

۱-۵-۱- جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق اطلاعات آماری و اسنادی کل استان تهران از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۵ میباشد.

۱-۵-۲- روش جمع آوری اطلاعات

برای بدست آوردن اطلاعات بیشتر و مفید سعی گردید که از روش اسنادی استفاده شود. در روش اسنادی، اسناد مکتوب شامل: اطلاعات و اسناد و مدارک رسمی - دولتی - آماری نظیر سرشماری های عمومی، سالنامه های آماری کشوری، آمارنامه های استانی و غیره طی سالهای منتخب از سازمانهای ذیربط (نظیر مرکز آمار ایران و سازمان مدیریت و برنامه ریزی) که مرتبط با موضوع مورد بررسی بود گردآوری و مورد استفاده قرار گرفت. از آنجایی که غالب اطلاعات مورد نیاز برای سالهای منتخب به صورت آماده در دسترس نبودند به ناچار بر پایه داده های خامی که از سالنامه ها و آمارنامه های استانی گرفته شد، اقدام به محاسبه و تبدیل آنها به اطلاعات مورد نیاز کردیم. در مرحله بعد از داده های بدست آمده برای محاسبه شاخص های توسعه انسانی استفاده گردید. علاوه بر داده های خام مربوط به سالنامه ها و آمارنامه های استانی، از کتب، نشریات، پایان نامه ها، مقالات و غیره که در آنها شاخص های توسعه انسانی برای استانها و یا کشور محاسبه شده بود نیز استفاده شده است. که یک نمونه از این کارها، اسناد ملی توسعه استان ها در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری

¹ United Nation Development Programme

اسلامی ایران است که توسط معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی و مدارک علمی در سال ۱۳۸۶ صورت گرفته است. بعد از اینکه داده ها تبدیل به شاخص های توسعه انسانی شد به مقایسه روند این شاخص در استان تهران طی سالهای مورد نظر پرداختیم.

۱-۵-۳- فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات :

فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات، توصیف، تشریح، مقایسه و تحلیل مبتنی بر مطالعه اسناد و مدارک مکتوب و داده های حاصله و غیره می باشد.

۱-۶- چارچوب پژوهش حاضر :

- فصل دوم مروری بر تحقیقات انجام شده در زمینه توسعه انسانی و شاخص آن خواهد داشت.
- فصل سوم به مبانی نظری در دو بخش (۱) مروری بر تحولات راهبردهای توسعه؛ (۲) مروری بر مبانی نظری شاخص های توسعه انسانی با محوریت رویکرد قابلیتهای آمارتیاسن پرداخته است.
- فصل چهارم به معرفی شاخص های توسعه انسانی و نحوه محاسبه آنها می پردازد.
- فصل پنجم به اندازه گیری شاخص توسعه انسانی در استان تهران در دو بخش می پردازد. بخش اول با عنوان پردازش داده ها به نحوه استفاده از داده ها و مشکلاتی که در این راستا وجود داشت می پردازد و در بخش دوم نیز شاهد محاسبه شاخص توسعه انسانی استان خواهیم بود. البته در این بین شاخص توسعه انسانی کشور نیز آورده شده که بخشی از آن عیناً از اسناد معتبر گرفته شده و بخشی نیز حاصل محاسبات محقق می باشند.
- در فصل ششم به تحلیل نتایج و ارایه توصیه های سیاستی خواهیم پرداخت.

فصل ۲

مروری بر تحقیقات انجام شده

۲-۱- پیشینه تحقیق

بحث توسعه انسانی و تحقیق و پژوهش پیرامون آن موضوع جدید دو دهه اخیر بوده و تحقیقات و مطالعات عمده ای در سطح بین المللی و ملی در این زمینه صورت گرفته است که به تفکیک تحقیقات انجام شده در خارج و داخل کشور و همینطور سازمان و شخص گردآورنده به چند نمونه از آنها اشاره می شود.

۲-۱-۱- تحقیقات انجام شده در خارج کشور:

● ۲-۱-۱-۱- سازمانها

□ سازمان ملل متحد از سال ۱۹۹۰ با انتشار گزارشهای سالانه، سطح توسعه انسانی کشورها را منتشر و آنها را رتبه بندی می کند. این گزارش محصول تیمی از دانشمندان، متخصصان توسعه و اعضای دفتر گزارش توسعه ی انسانی در برنامه ی توسعه سازمان ملل متحد است. از سال ۱۹۹۰ که این طرح آغاز به کار کرد، تا کنون چهار شاخص اصلی، برای سنجش پیشرفت توسعه در جهان، در این گزارش طراحی و استفاده شده است: شاخص توسعه ی انسانی، شاخص توسعه ی جنسیتی، مقیاس توانمندسازی جنسیت و شاخص فقر انسانی. هر گزارش دفتری است از تحلیل های پیشرفته، بررسی مباحث روز درباره ی توسعه، ارائه پیشنهادات برای سیاست گذاری و گاه نظرات چالش برانگیز. این گزارش هر ساله در بیش از صد کشور جهان ارائه می شود.

سازمان ملل متحد در اولین گزارش سالیانه اش در توضیح اینکه چرا از این شاخص استفاده کرده است نوشت: «مردم، یعنی مردان و زنان، ثروت واقعی هر کشوری هستند. هدف توسعه، خلق شرایطی است که مردم بتوانند در آن از عمر طولانی و زندگی سالم و سازنده ای بهره مند شوند».

نتایج گزارش UNDP در رابطه با ایران بین سالهای ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۷:

این گزارش بیانگر روند صعودی شاخص توسعه انسانی ایران در فاصله ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۷ می باشد.